

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՔՍՈՐԵԱԼՆ ՀՈԳԻ

Արևմտեան վկայագիրք կ'աւանդեն թէ քրիստոնէից դէմ յարուցած վերջին դժնդակ հալածանաց ատեն՝ Դիոկղետիանոս կայսեր պաշտօնեայք՝ քրիստոնեայ ընտանիք մը բռնելով, հաստատուն գտան զիրենք աստուածուսոյց հաւատոց վարդապետութեան մէջ, և ի մահ դատապարտեցին: Հայրն ու երկու որդիքը աներկիւղ Քրիստոսի հաւատքը դաւանելով վերջի շունչերնին տուին. բայց կինը՝ երբոր դահճաց սրոյն տակ կը խոնարհեցնէր իր պարանոցը, դիպուածով իմացուեցաւ թէ քիչ ատենէն ուրիշ զաւկի մ'ալ մայր ըլլալու վիճակի մէջ էր. ուստի մահուան պատուհասէն ազատելով՝ նորէն բանտ դրին. և հոն դուստր մը ունեցաւ:

Գաղղիացի մատենագիր տիկին մը, ԼՅՆԱ-ՄԱ. ԲԻՆՄ, այս դէպքին վրայ պարզ ու սրտաշարժ վէպ մը շարագրեց. որուն եւրոպական ազգաց մէջ դատած ընդունելութիւնը տեսնելով՝ ուղեցինք Օրագրիս թերթերուն մէջ ալ հրատարակել. և յոյս ունինք թէ շատերուն, և մանաւանդ անոնց՝ որ սորված են աստուածային համակերպութեամբ վշտաց և ցաւոց համբերել, մեծապէս հաճոյ և օգտակար ըլլայ այս վիպասանութիւնն:

Ա.

Նորաբողբօջ հնձոց գեղեցիկ օրերն հասնելով, բազմութի հնձողաց հրէաստանի դաշտերը լեցուեր են. իսկ Քետուրայի երկիրները՝ բոլոր անապատ դարձած, ձայն մըն ալ չսուիր. որայնէրը խառնափնդոր՝ դեռ այն ոսկեփայլ հասկերով կէս մը ծածկուած ափօսներուն մէջ երեսի վրայ մնացեր են. կորածայր մանգաղը այն կէս մը հնձուած դաշտին քովը ձգուած կեցեր է: Լճէն տեղ լուութիւն մը տիրեր է, ու մինակ Սիզորայի ուռգած դալարներուն մէջ արծող սև ու ճերմակ ոչխարներուն զանգակին ձայնը կը լսուի:

Ուր են այն հնձողներն, որ առաւօտեան դէմ, հնձոց հանդիսին երգերը նուագելով՝ գերանդիով հասկերը կը

կտրէին. ուր են այն մանր տղաքն ու աղջկունքը՝ որ գերանդւոյն տակ ինկած ցօղունները ժողովելով՝ անոնց կը պատասխանէին: Լճն բալասանի անոյշ հոտ արձրկող դաշտերուն մէջէն՝ արշալուսին ծագելու ատենը ճանապարհորդը երբ կ'անցնէր, սրտին մէջ սաստիկ ուրախութիւն մը կը զգար, հեռուէն տեսնալով՝ Սարիամու ոչխարներուն պէս գեղեցիկ պատանիներն, և անոնց՝ Երգոց երգոյն հարսին նման չքնաղագեղ ու թխագոյն ընկերներն, որոնք սպիտակ քօղերնուն տակէն աչքերնին վերուցած կընային. և այն իրենց պարզ ու կապտագոյն երկայն զգեստներովն՝ շնորհալի հասակներուն վայելչութիւնը դուրս կը ցաթկեցնէին: Բաւաւոտեան նորափայլ ճառագայթներով պայծառացած երեսնուն վրայ զուարթութիւն մը կը փայլէր: Լայց ինչո՞ւ հիմա այս զուարթ հնձողներն ու այն քաղցրաժպիտ հասկաքաղներն դաշտը ձգեցին, ու աշխատութիւննին կէս թողուցած գացին: Լրդեօք փոթորիկ մը զանոնք ցրուեց տարաւ. — չէ, վասն զի երկինքը պայծառ է, ու իրեն ոսկենշոյլ ճառագայթները այս երանաւէտ դաշտերուս վրայ կ'անձրեւէ: Երբեւս սաստիկ տաքութեան պատճառաւ՝ բլուրներուն ստորոտները կանաչացընող բարձր արմաւենեաց հովանւոյն տակը գացեր են. — աս ալ չկրնար ըլլալ. վասն զի ահա արմաւենեաց տակ մարդ չկայ. արեւն ալ այնչափ չայրեր, որովհետեւ լեռնէն եկած քամին դաշտերուն վրայ կը փչէ, ու զքնութիւնը կը զովացնէ, և ոսկեգոյն ալեաց նման հասկերուն վրայէն վազելով՝ կը շարժէ զանոնք ու վեր վար կը տանի կը բերէ:

Ինչո՞ւ հապա երգերը դադրեր են, ինչո՞ւ չորս կողմը միայնութիւն մը տիրեր է:

Լճ, ան գեղեցկագէմ Սարիամը, ան Քետուրայի կուսից մէջ սիրելագոյն Սարիամը ալ չկայ. մահը զինքը գողի մը պէս յափշտակեց տարաւ. լուրը տարածուեցաւ, և հնձողներն աշխատութիւննին թողուցած, և առատ

հունձքին ակնկալութիւնը մոռցած , օրիորդին տունը վազեցին , որպէս զի վերջին անգամ մըն ալ արտասուելից աչօք այն սիրուն երեսացը տեսոյն արժանի ըլլան . ու երբոր ճամբայ կ'ելէին , ինքնիրեննին ասանկ կ'ըսէին . “ Ինչպէս մահը մատաղ հասակն ալ կը յափըշտակէ կը տանի , ” :

Բ

Սարիամ, վտակին շուշանին պէս սպիտակ ու մաքուր , հնոց սովորութեանը համեմատ՝ սլարկեշտ զգեստներովն ծածկուած , տխրալից անկողնոյն վրայ տարածուած պառկեր էր . ճակատը սպիտակ քօղով մը և կուսութեան անարատ պսակով զոցուած էր . որուն մէջէն դեռ մահուամբը անապական մնացած դէմքը որոշ կ'երևար . ճակտին վրայ հրեշտակային խաղաղութիւն մը կար , և այն վերջին շունչէն կիսաբաց մնացած շրթունքները , դեռ կարծես թէ սիրոյ ու խաղաղութեան մըմունջներ կ'արձըկէին :

Ինաստասիա , որ իր ընկերներէն մէկն էր , վարդով շինած խաչ մը բերաւ ու Սարեմայ ձեռքին մէջ դրաւ , որն որ իր հայրենի հաւատոցը նշանակ մըն էր : Սէկ ուրիշ աղջիկ մըն ալ , որ չորս կողմը այնչափ օրինակներ ունենալովն ալ դեռ իր հրէութեանը մէջ մնացեր էր , ըստ իսրայէլացւոց սովորութե , մեռած բարեկամին ոտքերուն վրայ խաչանիշ ձև մը ըրաւ . և մէկէն վազեց տուն , որչափ որ ջուր կարնէ դուրս թափեց . և զարհուրած կը պատմէր թէ մահուան հրեշտակը եկեր ու ան ջրերուն մէջ իր արիւնաթաթախ սուրը լուացեր է : Իսկ Ինաստասիա սափոր մը Յորդանանու ջրէն պահած ունենալով , դրաւ զայն մեռելին անկողնոյն քովը , և մէջը մըր տենելոյ օրհնած ճիւղ մը թաթխեց . վասն զի զանիկայ ուրիշ հաւատացեալները իբրեւ երկնային անձրև մը՝ քրիստոնեայ կուսին մկրտուած ճակտին վրայ կը սրսկէին :

Եւ ատմը օրիորդներ , ճերմակ զգեստ

հագած , Սարիամու չորս կողմը շարուեր՝ անուշահոտ բուրմունքներ կը ծխէին : Իսկ այրի կանայք ու նորահաս հարսերն՝ անկողնոյն վրայ արցունքին ցօղելով , նարդոս , զմուռ և վարդ կը ցանէին . և բոլոր այն ցաւոց խուցին մէջ միայն հեծեծանաց ու ողբոց ձայնը կը լսուէր :

Երբեք , որ ասեն մը զինքը օրօրոցին մէջ տեսնէնուն համար իրենք զիրենք կ'երանէին , լալով կ'ըսէին . “ Երբոր երիտասարդներն մահուան մանգաղով կը հնձուին , ալ ինչո՞ւ մենք կ'ապրինք , մենք՝ որ ծերութեան հասակէն ընկճուեր ենք : Սրչափ գեղեցիկ պիտի ըլլային քու ապագայքդ . քու այդ շնորհալի կերպարանքդ՝ ամենայն բարեաց յոյսերով զքեզ կը ճոխացընէին : Եւ , ո՞ւր էր թէ մեր այս հնացեալ օրերը , քեզի նորէն գեղեցիկ օրեր պատրաստէին , ” :

Երբեք , իր կենացը արշալուսոյն մէջ թառամեալ ծաղկին վրայ աչուրնին դարձընելով կուլային . կը մորմոքէին թէ ինչպէս հինցած , տերեւաթափ , ու տարիներէն նսեմացած ծառի մը նման՝ մարդիկ երկրիս վրայէն կը մոռցուին կ'երթան :

Սէկ աղախին մըն ալ որ ծերութեանէն կորացած էր , մազերը կը փետտէր , և մահուան անկողնոյն քով տարածուած՝ ցաւագին կերպով մը կ'ըսէր . “ Եւ , ինչո՞ւ ասանկ քու խնամքովդ օրերս երկընցան , երբոր դժբաղդութեամբ մը քիչ մնացեր էր որ գերեզման մտնէի : Ինչո՞ւ հիմա այսպէս քեզմէ շատ ապրելու ցաւերը կը քաշեմ , ” : Եւ այսպէս ամենքն ալ կ'ողբային , ամենքն ալ սրտերնուն դառնութիւնը կը յայտնէին : Եւ այն ինչպիսի ցաւ կ'ըլլայ այն ցաւը՝ երբոր սփոփանք մը կը դրանայ :

Սարեմայ քով մէկ ուրիշ կին մը նստեր էր . ասիկայ ոչ կու լար , ոչ կը հեծէր , և ոչ մազերը կը փետտէր . հապա մեռած աղջկանէն աւելի թալկացած , ու անոր պէս անշարժ կեցեր էր : Եւ ընկերը անդադար ան այլազունեալ

դէմքին վրայ տնկած , երկու օրէն 'ի վեր , քանի որ Մարիամ մեռաւ , ամենին ոչ աչքերը , ոչ ոտքը , և ոչ մարմինը տեղէն չէր շարժած : Մենքը կու գային կ'երթային , որով չորս կողմը շփոթութիւն կ'ըլլար , բայց ինքը ամենին բան մը չէր իմանար . բան կը հարցընէին , պատասխան չէր տար . . .
Մարեմայ մայրն էր :

Գ

Մարիամ՝ Սառա անունով քրիստոնէայ կնկան՝ միակ աղջիկն էր . ասիկայ սրբուհի կը կոչուէր , վասն զի անբաւ նեղութիւն քաշած էր , առանց կերպով մը թախծութիւն ցուցընելու : Երկայնատեն շրթունքներէն ամենեւին հեծութեան ձայն մը չլսուեցաւ . բայց ան իրեն մունջ կենալը , որ ուրիշները քաջութիւն մը կը կարծէին , իր անսպառ ցաւերէն պատճառած տկարութեան հետեանքն էր . և այնչափ ատեն համբերելով՝ ալ հոգւոյն զօրութիւնը հալեր մաշեր էր : Վրլլան ումանք որ երբեմն ամենադառն ցաւոց մէջ ալ հաստատուն կ'երևնան . բայց ան իրենց հաստատութիւնը ստուեր մըն է , որ շատ չիկրնար դիմանալ . կամ կայծակէ զարնուած ու միջուկնին կորսընցուցած ծառեր են , որ հաստատութեան մինակ արտաքին երևոյթն ունին , և թեթեւ հարուած մըն ալ զիրենք կրնայ տապալել :

Վիտղէտիանոսի երկրորդ և զարհուրելի հալածանաց միջոցը , Նայիս՝ Սառայի էրիկը , նոյնպէս քրիստոնէայ , և իրեն երկու տղաքը , որոնք իր քաղցր աղնկալութիւններն էին , իրենց արիւնոյվը հաւատքնին կնքեցին , որուն արդէն իրենք զիրենք նուիրեր էին : Սառա միտքը դրած էր որ ինքն ալ անոնց մարտիրոսութեանը մասնակից ըլլայ , և այս իրեն յօժարութեանը վրայ միշտ հաստատուն կեցեր էր . բայց երբոր մահուան դատապարտուած ըլլալով՝ դըլուխը երկաթին դիմացը երկնցուց , դիպուածով մը իմացուեցաւ թէ վեց ամ

սուան յղի էր . ուստի դահիճները զինքը մէկդի հրեցին , ու քաշկռտելով նորէն բանտը տարին . հոն ծնաւ զՄարիամ : Նոյն միջոցներուն հալածանքն ալ սկսաւ դադրիլ . անով ինքն ալ վերջապէս ազատեցաւ : Նոյն ատեն ցանկալի մարտիրոսաց արեամբը ուղղուած տեղերը թողլով , Վետուրա գնաց ապաստանեցաւ , որ Ռահալահայ լեռանց վրայ շինած քաղաք մըն էր . ուր որ քրիստոնէութիւնը սկսեր էր տարածուիլ :

Հոն մինակ իր մէկ հատիկ աղջկանը հետ տասնըվեց տարի իր կեանքը անցուց , միայն աղօթից պարապելով և աղջկան վրայ ամենայն խնամք տանելով որ զինքը յերկիւղ և 'ի սէր Ստուծոյ դաստիարակէ : Նոյնպէս կ'աղաչէր Ստուծոյ որ երբեք չմատուակէ իրեն այն դառնութեան բաժակը , զորն որ առաջ լաւ մը քամած էր . “Մէտկարացած եմ , տէր իմ , կ'ըսէր՝ եթէ թընահատակաց մօրը պէս , երբոր վեցերորդ որդին ալ կը մեռնէր , ալ տկարացած եմ , և ցաւ կրելու ուժ չէ մնացեր վրաս ” :

Ալ երբեք Սառա իր զաւկին քովէն կը բաժնուէր . այնպիսի անհանգիստ վախով մը կը հսկէր վրան , զոր վշտաց ծանրութիւնը իմացողները միայն կըրնան ճանչնալ : Իսկ հիմա մեռած օրիորդը աչքերուն առջև կեցեր էր . ահ , կայծակ մըն էր այս դէպքս որ վրայ հասաւ ու զինքը ջախջախեց : Վրեթէ երկու օրէն 'ի վեր ոչ կը նայէր , ոչ կը մտածէր . և թէ որ Նաստասիա չըլլար , այն ազնիւ աղջկան վրայ և ոչ աղքատ մեռելոց եղած հանդերձանքը կը կատարուէր :

Նոյն ժամանակ եկողներն լուռ ու մունջ կեցեր էին . իսկ աղջիկները՝ անշարժ մարմնոյն վրայ ծաղիկներ կը ցանէին . ումանք ալ , օրհնած ճիւղեր առած : Երդանանու ջրոյն մէջ կը թըրջէին , վերջը աղօթք մը ընելով , Մարեմայ ոտքերուն վրայ կը սրսկէին ու կ'օրհնէին :

Բայց կամաց կամաց՝ աղջկան այն

մաքուր ու սպիտակ երեսին վրայ ապա-
կանելու նշաններն սկսան տեսնուիլ .
կապոյտ բիծ մը գեղեցիկ ճակատը նսե-
մացուցեր էր :

Ինչ ատեն հառաչանքներն ու ողբերը
սկսան սաստկանալ, և Վետիրա անէն
դուրս ելաւ, որ յուղարկաւորութեան
պաշտօնէից իմաց տայ : Իսկ Ինաստա-
սիա, որպէս զի մարմինը հողուն աւան-
դելու աղէտալի վայրկեանը ուշացրնէ,
հոտաւէտ խոտերով անկողինը ծած-
կեց, և վրան խնկաւէտ անուշահոտ եղ-
ցօղեց, որուն հոտը ամեն դի տարածուե-
ցաւ, ու մեռելին չորս կողմը թանձրա-
ցած օդը ցրուեց . վերջը ճրագներուն
աղօտ լոյսը ու եռոտանւոյն կրակը ար-
ծարծեց, որուն մէջ խունկը կը ծխէր :

Երաժիշտներն եկան իրենց քօղա-
պատ պղնձէ նուագարաններովն, տաս-
նադեան ջնարներովն, և քաղցրահնչիւն
ու տխրաձայն փողերով : Եսոնց կ'ընկե-
րէին քաղցրաձայն տղաքներ, և լուտա-
սի ծաղկանց բոլորներովը պսակած օ-
րիորդներ . ամենքն ալ կարգաւ Սա-
րիամու հանգչած տեղւոյն դիմացը շա-
րուած, թաղելու վայրկենին տխուր
երգերը կը նուագէին . վասն զի առջի
ժամանակները քրիստոնեայք դեռ հը-
րէական պաշտամունքները պահած էին,
միայն Խորհրդոց բաներուն մէջ անոնց-
մէ տարբերելով :

Տխրութեան ու ցաւոց ձայները սկը-
սան չորս կողմը լսուիլ . ան ատեն յան-
կարծ մօրը վրայ մէկ պաղ ցնցում մը ե-
կաւ . ու երբոր տխուր եղանակաց ձայ-
ները տարածուեցան, Սառա խռովեալ
բիբերը մէյմը իր վրայ դարձուց, վերջը
դանդաղութեամբ մը պաղած աչքերը
չորս կողմը պտըտցուց :

Կը շարունակուի :

ԱՅԼԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պղատոնի Քարայրը :

Ելաբանութիւնը տեսակ մը առաս-
պելաբանութիւն է, որուն յատուկ է
զառարկան մտքով առած և պարզ կեր-
պով մը ուրիշ գաղափարի կամ բանի
մը նմանցընել : Եսանկ Վուպիդոնի նե-
տերովը, թեօք և մանկութեամբը,
հինք ուղեցին սիրոյ կիրքը և անոր
բռնութիւնը այլաբանել : Եսպիսի
այլաբանութեամբք լի էր նախնի Յու-
նաց կրօնքը . հին փիլիսոփայք ալ զա-
նազան գաղափարներ՝ այլաբանութե-
ք իրենց աշակերտացը կը հաղորդէին, և
մասնաւորապէս Պղատոն, ինչպէս իր
զարմանալի տրամախօսութեանցը մէջ
կը տեսնուի : Ես այլաբանութիւննե-
րէն ումանք իրեն հանձարին ծնունդն
են, ումանք ալ օտար ազգերէ առնուած :
() տար ազգերէ առնուած այլաբա-
նութիւն մըն է Երոս պամփիլաքեոյն
կամ հայկաղն Երային վրայ աւանդա-
ծը, որուն թարգմանութիւնը ուրիշ
անգամ ընծայեցինք¹ : Հիմայ ալ կ'ու-
ղենք Քարայրի այլաբանութեան թարգ-
մանութիւնը դնել, որ աթենացի ի-
մաստասիրին ամենէն աւելի հանձարա-
ւոր և երևակայութեամբ լի ստեղծա-
բանութիւններէն մէկն է, և Հասարա-
կապետութեան է գրոցը մէջ կը գտնուի :
Եւջի վեց գրքերուն մէջ Սոկրատ (ո-
րովհետեւ տրամախօսութեան ձևով շա-
րադրած է բոլոր գիւրքը) Վլաւկոնի
հետ երկար զրուցատրութիւն կ'ընէ,
թէ ինչպիսի անձինք ընտրելու է, տէ-
րութեան գլուխ դնելու համար : Եւքն
Սոկրատ կը համարի թէ ոչ ոք կրնայ
աս պաշտօնս կատարել եթէ ոչ փիլի-
սոփաները և հանձարեղները . որով-
հետեւ անոնք միայն՝ իմաստասիրութե-
ք հաստատուն միտք և գաղափար ստա-
նալով, որ և իցէ բանէ չեն խռովիր,
և արդար տեսութեամբ ընտրած բա-

¹ Տես հատոր ԺԴ, էրես 341, 366 :